Research Articles
Received: 2020-01-14 **Revised:** 2020-05-08 **Accepted:** 2020-05-14

การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย
ENVIRONMENTAL MANAGEMENT CONDUCIVE TO EARLY CHILDHOOD ACQUISITION

ตฤณ หงษ์ใส *
Trin Hongsai
Email: mr.trinhongsai@gmail.com
อัจฉรีย์ ไกรกิจราษฎร์ *
Atcharee Kraikitraj
ณัฏฐพร จักรวิเชียร *
Nattaporn Chugwichean

บทคัดย่อ

ช่วงชีวิตในวัยปฐมวัยแรกเกิดถึง 6 ปี เป็นช่วงชีวิตที่มีความสำคัญมาก เด็กจะพัฒนาและเรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ ได้มากที่สุดในช่วงนี้ เด็กจะได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการปฏิบัติกิจกรรมซึ่งครูเป็นผู้จัดให้ นอกจากกิจกรรมและประสบการณ์แล้วอีกสิ่งหนึ่งซึ่งครูและสถานศึกษาเป็นผู้จัดให้แก่เด็ก คือ สภาพแวดล้อมการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและมีคุณค่า ทำให้เด็กได้ประสบการณ์ตรงเกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น จากสภาพแวดล้อมทางภายในและภายนอกห้องเรียนเด็กสามารถค้นคว้า ทดลอง สังเกต หาเหตุผลและขยายประสบการณ์ได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างพัฒนาการเด็กปฐมวัยส่วนหนึ่ง อนึ่งการที่เด็กปฐมวัยจะเจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประเทศชาตินั้น ขึ้นอยู่กับการ อบรมเลี้ยงดูที่เด็กได้รับในวัยปฐมวัย การจัดสภาพแวดล้อมมีผลต่อการสร้างเสริมพัฒนาการเด็กอย่างมาก เริ่มต้นตั้งแต่สภาพแวดล้อมทางบ้านซึ่งมีพ่อแม่ ญาติ และผู้ใกล้ชิด คอยดูแลลำดับต่อมาเป็นสภาพแวดล้อมนอกบ้าน สภาพแวดล้อมนอกบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยมาก คือ สภาพแวดล้อมในสถานศึกษา

คำสำคัญ: การจัดสภาพแวดล้อม, ส่งเสริม, การเรียนรู้, เด็กปฐมวัย

ABSTRACT

Early childhood plays a fundamental role in human life in which a child goes through the period of the most rapid development and learning. Particularly in schools, the foundations of their physical, emotional, mental, social and cognitive skills are mended depending upon activities that teachers facilitate. Moreover, teachers and school provide another critical foundation-the learning environment. Children can experience and perceive how to coexist with other people from the very worthwhile and appropriate environment. Regarding both internal and external environment, it enables children to research, to experiment, to observe, to figure out reasons, and to enlarge their experience. These skills are a means of early childhood's growth and development. Whether a child becomes a good or worse inhabitant, it basically relies on a particular nurture obtained. The environmental managements, which highly affect

* *อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*

children's skill development, establish early in the inner factor including parents, relatives, and intimate persons; also, the latter significant factor to the management contributes to the school environment.

Keywords: Environmental management, Acquisition, Learning, Early childhood

บทนำ

การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ได้กล่าวไว้ว่าเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของการอบเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการตามวัยของเด็กแต่ละคนให้เต็มตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ตลอดจนได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างเหมาะสมด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้สอน เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู การพัฒนาและให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัยเพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้าน อย่างเป็นองค์รวมมีคุณภาพและเต็มศักยภาพโดยมุ่งเน้นในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัย สร้างความรู้ความเข้าใจ และประสานความร่วมมือในการพัฒนาเด็กระหว่างสถานศึกษากับพ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และการจัดการศึกษาปฐมวัยนับได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อปูพื้นฐานสำหรับชีวิตในอนาคตของบุคคลอย่างแท้จริงซึ่งต้องอาศัย การสนับสนุนจากทุกฝ่าย ทั้งครูพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, น. 15-19)

สถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็ก ที่ทำการสอนอบรมและเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยโดยคำนึงถึงหลักพัฒนาการของเด็กทั้งสี่ด้าน เด็กปฐมวัยจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในสถานศึกษาโดยเฉพาะเวลากลางวัน โดยมีครู พี่เลี้ยง และผู้เกี่ยวข้องทำหน้าที่แทนพ่อแม่ของเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนั้น สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเด็กปฐมวัย จึงควร เป็นสถานที่เด็กใช้เรียนรู้ กิน เล่น พักผ่อน ให้ความอบอุ่นสะดวกสบายแก่เด็ก

เบญจา แสงมลิ (2545, น.15) ได้ให้ความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาด้วยว่า "สถานศึกษาเด็กปฐมวัยเป็นสถานที่ที่จัดให้เด็กปฐมวัยอยู่รวมกัน และทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นสุข สะดวก สนุกสบายและปลอดภัย สภาพแวดล้อมจะมีทั้งสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนและสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน"

บทความเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนที่ดีที่เหมาะกับเด็กปฐมวัย นั้นจะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเด็กตามแนวคิดของนักจิตวิทยา เช่น เฟรอเบล มอนเตสซอรี่ และเพียเจท์ ซึ่งให้ความเห็นตรงกันว่า เด็กเล็ก ๆ นั้นจะเรียนรู้โดยลงมือกระทำในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการ

เรียนรู้และกระตุ้นการตอบสนองของเด็กในโรงเรียนอนุบาล จึงมีการจัดสภาพแวดล้อมในลักษณะดังกล่าวทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยมีการจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาพัฒนาการและทฤษฎีการเรียนรู้ของเด็ก มีการจัดสื่อที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรง ส่วนทางด้านเนื้อหาจะจัดรวมกันในลักษณะบูรณาการเป็นหน่วยการสอน และจัดให้เด็กเรียนรู้ในรูปของกิจกรรมที่เปิดกว้าง เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้เลือกทำตามความสนใจและความสามารถ โดยกำหนดประสบการณ์ดังกล่าวลงในตารางกิจกรรมประจำวัน ซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาสำหรับการทำ กิจกรรมแต่ละช่วงไม่นานเกินไป และเป็นกิจกรรมหนักเบาสลับกันตั้งแต่กิจกรรมในร่มและกลางแจ้ง การจัดสภาพแวดล้อมดังกล่าวจึงเป็นการจัดประสบการณ์เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กให้เด็กได้พัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในวัยต่อไป

การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาปฐมวัย

การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาปฐมวัยที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ของเด็ก มีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญหลายประการที่ต้องนำมาพิจารณาในการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อพัฒนาเด็ก แนวความคิดที่สำคัญได้แก่ แนวความคิดในการจัดสถานศึกษา แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และแนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกที่มีต่อสภาพแวดล้อมดังที่ บุญเยี่ยม จิตรดอน และ ราศี ทองสวัสดิ์ (2532) ได้ให้ไว้ 4 แนวคิด ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวคิดของผู้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องเด็กกับการศึกษาระดับปฐมวัยหลายท่านเช่น

ฌอง ฌาค รุสโซ (Jean Jacques Rousseau, ค.ศ. 1712-1778) ได้กล่าวถึงกิจกรรมด้านร่างกายมีความสำคัญมากในช่วง 5 ปีแรกของชีวิตเด็ก เด็กจะเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรง ซึ่งประสบการณ์ตรงถือว่าเป็นสภาพแวดล้อม ที่สำคัญต่อเด็กปฐมวัย

เฟรดริค วิลเฮล์ม เฟรอเบล (Frederick Wilhelm Froebel, ค.ศ.1782-1852) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กด้วยการกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ใช้การเล่นและกิจกรรมเป็นเครื่องมือนอกจากนั้นการจัดสถานที่สภาพแวดล้อมให้ร่มเย็นช่วยส่งเสริมการพัฒนาการของเด็ก

มาเรีย มอนเตสเซอรี่ (Maria Montessori, ค.ศ. 1870-1952) ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมหรือการจัดประสบการณ์ให้เด็กควรให้เสรีภาพในการแสวงหาความรู้ และเป็นไปด้วยความสมัครใจ และควรคิดถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมที่จัดให้เด็กคำนึงถึงความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กปฐมวัย

เพียเจต์ (Jean Piaget ค.ศ. 1896-1980) มีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กว่าพัฒนาการแต่ละขั้นจะมีลักษณะบ่งชี้ถึงความปกติของพัฒนาการแต่ละขั้นนั้นๆ เด็กแต่ละคนจะมี

ลักษณะเฉพาะแต่ละด้าน วิธีการเรียนรู้แตกต่างกัน และวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ การเรียนรู้ที่เกิดจากการเล่นและสิ่งที่เป็นรูปธรรม สภาพแวดล้อมที่จัดในสถานศึกษาจึงต้องมีหลากหลาย

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้แก่เด็กเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาปฐมวัยต้องยึดหลักการและแนวความคิดของนักการศึกษากล่าวคือ การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาปฐมวัยต้องยึดหลักเด็กเป็นศูนย์กลาง ให้เด็กได้มีเครื่องเล่น ใช้การเล่นเป็นสื่อในการเรียนรู้ของเด็ก สภาพแวดล้อมที่จัดควรเป็นสภาพแวดล้อมที่ให้ประสบการณ์ตรง และให้เสรีภาพในการแสวงหาความรู้ตามความสามารถและความแตกต่างของแต่ละบุคคล

2. แนวความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดสภาพแวดล้อม ต้องมีการพัฒนาเริ่มต้นตั้งแต่การปฏิสนธิต่อเนื่องไปตลอดชีวิต พัฒนาการของคนแต่ละด้านเป็นไปตามลำดับขั้นตอน โดยขั้นตอนที่ได้พัฒนาไปแล้วจะเป็นพื้นฐานของขั้นตอนที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น พัฒนาการแต่ละด้านของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกของชีวิตนั้น แม้จะมีลักษณะร่วมกันหลายประการ แต่ในพัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายได้แนวในการจัดสภาพแวดล้อม ในสถานศึกษาปฐมวัยต้องพิจารณาถึงทฤษฎีพัฒนาการเด็กด้วยจึงต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมแก่เด็กปฐมวัย

2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางกาย กีเซล (Gesell) อธิบายถึงพัฒนาทางกายที่มีรูปแบบที่แน่นอนและเป็นไปตามลำดับขั้น สภาพแวดล้อมมีส่วนช่วยส่งเสริมและต่อเติมพัฒนาการของเด็ก กีเซลเน้นถึงการเติบโตและลักษณะพัฒนาการของเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน ถึงแม้แบบแผนและขั้นตอนพัฒนาการจะเหมือนกัน พัฒนาการของเด็กเป็นกระบวนการที่ประสานสัมพันธ์กันทุกด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ ดังนั้น การพัฒนาของเด็กจึงต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน ทฤษฎีพัฒนาการทางกายของกีเซลมีส่วนในการจัดสภาพแวดล้อมและการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กในปัจจุบัน เพราะในสถานศึกษาปฐมวัยจะจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมให้แก่เด็กโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาเด็กให้ครบทุกด้าน

2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาเพียเจต์ (Piaget) เชื่อว่าพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กเกิดจากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมซึ่งมนุษย์จะซึมซับประสบการณ์และมีการปรับตัวและปรับโครงสร้างทางสติปัญญาเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ซึ่งโครงสร้าง ของสติปัญญาในอินทรีย์ต้องมีการปรับโครงสร้างให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกับ บรูเนอร์ (Bruner) ได้แสดงความคิดเห็นตรงกับเพียเจต์ว่า การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกระบวนการภายในอินทรีย์ การเรียนรู้จะพัฒนาได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก จากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของทั้งสองท่าน การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยจึงต้องคำนึงถึงหลักการเรียนรู้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมต้องจัดให้เด็กได้กระทำสัมผัสด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เด็กคิด

จินตนาการ เกิดการเรียนรู้ และเริ่มเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่สัมพันธ์กันจนเกิดเป็นความคิดรวบยอดของสิ่งนั้น ๆ ที่เด็กได้พบเห็น

2.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์ ทฤษฎีนี้ ออสูเบล (Ausubel) เห็นว่าเด็กมีอารมณ์ 2 ประเภท คือ อารมณ์ดีและอารมณ์ไม่ดี อารมณ์ของเด็กทั้งสองประเภทเกิดได้จากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กซึ่งการพัฒนาด้านนี้จะมีผลต่อเนื่องไปถึงบุคลิกภาพของเด็ก

2.4 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมสังคมและบุคลิกภาพ ทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรม สังคม และบุคลิกภาพ มีบุคคลที่ให้แนวทางเกี่ยวกับทฤษฎีเหล่านี้คือ ฟรอยด์ (Freud) อิริคสัน (Erikson) และดิวอี้ (Dewey) ทั้งสามท่านกล่าวถึงการจัดสภาพแวดล้อมมีบทบาทในการพัฒนาเด็กเป็นอย่างมาก เด็กจะเรียนรู้สภาพแวดล้อมการกระทำของเด็กเองการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เด็กได้จากสภาพแวดล้อมจะมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างมาก เพราะเด็กกำลังอยู่ในวัยที่รับรู้มีการเรียนแบบ ดังนั้นสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จะมีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรม สังคม และบุคลิก-ภาพของเด็กเป็นอย่างมาก

3. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมเรียนรู้การจัดสภาพแวดล้อม จากการกำหนดนิยามของนักจิตวิทยาว่า “การเรียนรู้” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลเนื่องจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกฝน พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ควรเป็นไปในลักษณะที่ค่อนข้างถาวร และจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมก็ได้ และสถานศึกษาปฐมวัยจึงควรพิจารณาจัดสถานศึกษาที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่เด็กโดยจัดสภาพแวดล้อมที่จูงใจเด็กและบุคคลให้ มาสถานศึกษา

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกและการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อม จิตสำนึกในเรื่องสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัย การที่จะสร้างจิตสำนึกให้แก่เด็กได้ ครูควรต้องเข้าใจในเรื่องที่สำคัญ 2 เรื่อง คือ ความหมายของจิตสำนึก และการสร้างจิตสำนึกของเด็กปฐมวัยที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อม

4.1 ความหมายของจิตสำนึก คำว่า “จิตสำนึก” หมายถึง ภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2531) จิตสำนึกที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมจึงพอสรุปความหมายสั้น ๆ ได้ว่าเป็นภาวะจิตสำนึกที่สามารถตอบสนองต่อการจัดสภาพแวดล้อมทั้งประสาทสัมผัสทั้ง 5

4.2 การสร้างจิตสำนึกของเด็กปฐมวัยที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อม จิตสำนึกของเด็กปฐมวัยที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ และครูผู้เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยในสถานศึกษาควรปลูกฝังและสร้างความรู้สึกและภาวะจิตที่ดีต่อการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้แก่เด็ก เช่น วิธีการดูแลรักษาสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การถนอมการใช้ และ การจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงามเป็นระเบียบ ไม่เป็นผู้ทำลาย และดูแลรักษาไม่ให้ถูกทำลาย การสร้างจิตสำนึกของเด็กต้องอาศัยระยะเวลา ความสม่ำเสมอ และมีต้นแบบที่ดี

จากความหมายของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาและแนวคิดพื้นฐานในการจัด

สภาพแวดล้อมพอสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ว่า ในการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาปฐมวัยเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการให้เด็กครบทุกด้าน สภาพแวดล้อมควรเป็นสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นเด็ก จูงใจเด็ก และการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่จะส่งเสริมพัฒนาการให้เด็กครบทุกด้านนั้น นักการศึกษา นักจิตวิทยาที่สำคัญหลายท่านเน้นความสำคัญของการเรียนรู้ว่าเด็กจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้นั้น สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่จัดให้เด็กต้องยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง สภาพแวดล้อมที่จัดให้ประสบการณ์ตรงและจูงใจเด็กให้เด็กอยากเรียนรู้ เมื่อเด็กอยากเรียนรู้ เด็กจะอยากมาสถานศึกษา นอกจากนั้นสิ่งที่สถานศึกษาขาดไม่ได้คือการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กเกิดความรู้สึกที่จะช่วยจัดสภาพแวดล้อม ดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นระเบียบสวยงาม ถนอมดูแลและใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องเล่นอย่างถูกวิธี และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ตลอดจนดูแลรักษาไม่ให้ถูกทำลาย

การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ภายในห้องเรียน

การจัดพื้นที่ภายในอาคารในตอนนี้จะกล่าวถึงการจัดสภาพแวดล้อมพื้นที่ในอาคาร ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มพื้นที่สำหรับเด็ก ได้แก่ พื้นที่สำหรับทำกิจกรรมในห้องเรียน การจัดสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประโยชน์สอยของพื้นที่เหล่านั้น และการจัดพื้นที่ควรยึดเด็กเป็นศูนย์กลางและหลักความยืดหยุ่นในการจัดสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

เยาวพา เดชะคุปต์ (2542, น. 35) ได้กล่าวว่า การจัดอาคารสถานที่และห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัย (indoor space) คำนึงถึงว่า เด็กมีความแตกต่างจากผู้ใหญ่ความต้องการในการใช้เนื้อที่จึงแตกต่างกัน เพราะเด็กเล็กจะเคลื่อนไหวรวดเร็วและต้องการเนื้อที่มาก ห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยควรจะมีขนาดใหญ่พอที่เด็กจะทำงานและอยู่รวมกับผู้อื่นโดยไม่รู้สึกอึดอัด การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนควรให้มีชีวิตชีวา มีสภาพคล้ายบ้าน และมีความยืดหยุ่น รูปร่างของห้องเรียนควรเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมได้สะดวก ห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัย ควรอยู่ติดพื้น และไม่ควรมีซอกมุมที่เด็กจะหลบซ่อนได้ และควรมีห้องน้ำและอ่างล้างมือไว้ในห้อง ประตูทางเข้าควรอยู่ระดับเดียวกับพื้นถนน ขนาดห้องเรียนควรใหญ่พอที่เด็กจะพัฒนากล้ามเนื้อให้ใหญ่ได้ ครูควรให้ความสนใจกับการจัดเนื้อที่โต๊ะ เก้าอี้ หรือเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ด้วย ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ไม่สำคัญเท่ากับพื้นที่โล่ง ๆ ว่าง ๆ ที่เด็กจะเคลื่อนไหวได้สะดวก ศูนย์การเรียนควรจัดให้มีความยืดหยุ่นให้มากที่สุด โดยครูจำไว้ว่าจะจัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อที่ที่มีอยู่และใช้เนื้อที่ทุกตารางนิ้วที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

เอื้อพร สัมมาทิพย์ (2551, น. 113) ได้กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายอย่างประกอบด้วยกัน จากพื้นฐานแนวคิดช่วยเสริม กล่าวคือ ควรจัดสภาพแวดล้อมทุกอย่างในห้องเรียนให้เป็นไปตามปรัชญาแนวการศึกษาปฐมวัยมากที่สุด โดยคำนึงถึงลักษณะธรรมชาติของเด็ก

ตลอดจนเพื่อให้เด็กได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพโดยมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และในห้องเรียนต้องมีการจัดอุปกรณ์โต๊ะ เก้าอี้ ทีมีขนาดเหมาะสมกับเด็ก สามารถปรับเปลี่ยนการจัดได้ตามลักษณะของกิจกรรม เช่นกิจกรรมวงกลม กิจกรรมกลุ่มศูนย์การเรียน จัดวางของเล่นตามมุม ทั้งนี้อุปกรณ์ต่าง ๆ ครูผู้สอนควรปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนสนใจอยู่เสมอ และพื้นที่ใช้สอยภายในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยนี้จะมีความสัมพันธ์กันหมดทุกส่วนแต่เป็นความสำคัญสัมพันธ์ที่มีการแยกประเภทว่าเป็นความสัมพันธ์ทางตรงทางอ้อม การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ได้ถูกต้องตามหลักการย่อมทำให้เด็กได้ทำกิจกรรมได้ตรวจตรงเป้าหมายของการจัดการกิจกรรมเช่น

มุมบล็อก เป็นมุมที่จัดเก็บบล็อกไม้ตันที่มีขนาดและรูปทรง ต่าง ๆ กัน เด็กสามารถนำมาเล่นต่อประกอบกันเป็นสิ่งต่าง ๆ ตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง การจัดมุมบล็อกเป็นมุมที่ควรจัดให้อยู่ห่างจากมุมที่ต้อง การความสงบ เช่น มุมหนังสือ ทั้งนี้เพราะเสียงจากการเล่นก่อไม้บล็อก อาจทำลายสมาธิเด็กที่อยู่ในมุมหนังสือได้ นอกจากนี้ยังควรอยู่ห่างจากทางเดินผ่านหรือทางเข้าออกของห้องเพื่อไม่ให้กีดขวางทางเดินหรือเกิดอันตรายจากการเดินสะดุดไม้บล็อก การจัดเก็บไม้บล็อกเหล่านี้ ควรจัดวางไว้ในระดับที่เด็กสามารถหยิบมาเล่น หรือนำเก็บด้วยตนเองได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และควรได้ฝึกให้เด็กหัดจัดเก็บเป็นหมวดหมู่เพื่อความเป็นระเบียบ สวยงาม

มุมหนังสือ ในห้องเรียนควรมีที่เงียบสงบสำหรับให้เด็กได้ดูรูปภาพ อ่านหนังสือนิทานฟังนิทาน ผู้สอนควรได้จัดมุมหนังสือให้เด็กได้คุ้นเคยกับตัวหนังสือ และได้ทำกิจกรรมสงบ ๆ ตามลำพังหรือเป็นกลุ่มเล็กๆ การจัดมุมหนังสือ เป็นมุมที่ต้องการความสงบควรจัดห่างจากมุมที่มีเสียง เช่น มุมบล็อก มุมบทบาทสมมติ ฯลฯ และควรจัดบรรยากาศจูงใจให้เด็กได้เข้าไปใช้เพื่อเด็กจะได้คุ้นเคยกับตัว หนังสือและปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้กับเด็ก

มุมบทบาทสมมติ เป็นมุมที่จัดขึ้นเพื่อให้เด็กมีโอกาสได้นำเอาประสบการณ์ที่ได้รับจากบ้าน หรือชุมชนมาเล่นแสดงบทบาทสมมติเลียนแบบบุคคลต่าง ๆ ตามจินตนาการของตน เช่น เป็นพ่อแม่ในมุมบ้าน เป็นหมอในมุมหมอ เป็นพ่อค้าแม่ค้าในมุมร้านค้า ฯลฯ การเล่นดังกล่าวเป็นการปลูกฝังความสำนึกถึงบทบาททางสังคมที่เด็กได้พบเห็นใน ชีวิตจริง การจัดมุมบทบาทสมมตินี้ ควรอยู่ใกล้มุมบล็อกและอาจจัดให้เป็นสถานที่ต่าง ๆ นอกเหนือจากการจัดเป็นบ้าน โดยสังเกตการณ์เล่นและความสนใจของเด็กว่ามีการเปลี่ยนแปลงบทบาท การเล่นจากบทบาทเดิมไปสู่รูปแบบการเล่นอื่นหรือไม่ อุปกรณ์ที่นำมาจัดก็ควรเปลี่ยนไปตามความสนใจของเด็กเช่นกัน ดังนั้นมุมบทบาทสมมติจึงอาจจัดเป็นบ้าน ร้านอาหาร ร้านขายของ ร้านเสริมสวย โรงพยาบาล เป็นต้น ในขณะเดียวกันอุปกรณ์ที่นำมาจัดให้เด็กต้องไม่เป็นอันตราย และมีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

มุมวิทยาศาสตร์ หรือมุมธรรมชาติศึกษาเป็นมุมเล่นที่ ผู้สอนจัดรวบรวมสิ่งต่าง ๆ หรือสิ่งที่มีในธรรมชาติมาให้เด็กได้สำรวจ สังเกต ทดลอง ค้นพบด้วยตนเองซึ่งเป็นการช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ให้กับเด็ก การจัดมุมวิทยาศาสตร์หรือมุมธรรมชาติศึกษาเป็นมุมที่ต้อง การความสงบ คล้ายมุมหนังสือจึงอาจจัดไว้ใกล้กันได้ และเพื่อเร้าให้เด็กสนใจในสิ่งที่นำมาแสดง ของที่จัดวางไว้จึงควรอยู่ในระดับที่เด็กหยิบ จับ ดูวัสดุอุปกรณ์เหล่านั้นได้โดยสะดวก และสิ่งที่นำมาตั้งแสดงนั้นไม่ควรจะตั้งแสดงของสิ่งเดียวกันตลอดปี แต่ควรจะปรับเปลี่ยนให้น่าสนใจ

มุมศิลปะ เป็นมุมที่สามารถพัฒนาเด็กได้หลายด้าน เช่น ทางด้านกล้ามเนื้อมือ ซึ่งจะช่วยให้มือของเด็กพร้อมที่จะจับดินสอเขียนหนังสือได้เมื่อไปเรียนใน ชั้นประถมศึกษา นอกจากนี้ยังช่วยในการพัฒนาอารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เด็กจะมีโอกาสทำงานตามลำพังและทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักปรับตัวที่จะทำงานด้วยกันและส่งเสริมจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้นการจัดให้มีมุมศิลปะจึงเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กได้พัฒนามากขึ้น และยังสนองความสนใจ ความต้องการของเด็กวัยนี้ได้เป็นอย่างดี

การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ภายนอกห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ภายนอกอาคารในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีความสำคัญเช่นเดียวกับการจัดสภาพแวดล้อมภายในอาคาร เพราะพื้นที่ภายนอกเป็นพื้นที่ ที่สำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบ ๆ สถานศึกษา รวมทั้งจัดสนามเด็กเล่น พร้อมเครื่องเล่นสนาม ควรให้จัดระวังรักษาความปลอดภัยภายในบริเวณสถานศึกษาและบริเวณรอบนอกสถานศึกษา ดูแลรักษาความสะอาด ปลูกต้นไม้ ให้ความร่มรื่นรอบ ๆ บริเวณสถานศึกษา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการ ของเด็ก เพราะเด็กมีความต้องการที่ใช้จะพื้นที่ภายนอกอาคารมาก และถ้าหากมีปัญหาเรื่องความคับแคบของพื้นที่ การจัดสภาพแวดล้อมพื้นที่ภายนอกอาคารนั้นควรจัดให้มีบริเวณที่วางอุปกรณ์เครื่องเล่นและมีพื้นที่บางส่วนเป็นที่ว่าง แล้วจัดกลุ่มเด็กให้ออกมาเล่นเป็นเวลาสลับสับเปลี่ยนกันไปเพื่อไม่ให้เกิดความแออัด มีเครื่องเล่นอย่างเพียงพอต่อทุกคน ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกอาคารจึงมีอิสระในการจัดมากกว่า ควรจัดให้เด็กได้เล่นและได้ใช้พื้นที่ภายนอกอย่างเต็มที่ และครูหรือผู้ดูแลสามารถดูแลเด็กในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง

สนามเด็กเล่น ควรมีพื้นผิวหลายประเภท เช่น ดิน ทราย หญ้า พื้นที่สำหรับเล่นของเล่นที่มีล้อ รวมทั้งที่ร่ม ที่โล่งแจ้ง พื้นดินสำหรับขุด ที่เล่นน้ำ บ่อทราย พร้อมอุปกรณ์ประกอบการเล่น เครื่องเล่นสนามสำหรับปีนป่าย ทรงตัว ฯลฯ ทั้งนี้ต้องไม่ติดกับบริเวณที่มีอันตราย ต้องหมั่นตรวจตราเครื่องเล่นให้อยู่ในสภาพแข็งแรง ปลอดภัยอยู่เสมอ และหมั่นดูแลเรื่องความสะอาด ดังนั้นเครื่องเล่นต่าง ๆ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กอย่างยิ่ง เนื่องจากช่วยส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างเป็นองค์รวมทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กรับรู้อัตลักลักษณ์ของตนเองจากการใช้ร่างกายผ่านการเล่นเครื่องเล่น ช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และช่วยให้เด็กได้เป็นเด็กตามวัยจากการเล่นอย่างอิสระกับเครื่องเล่น ซึ่งไม่

สามารถทดแทนด้วยการเล่นของเล่นได้ (ศิรประภา พฤทธิกุล, 2556, น. 75)

ที่นั่งเล่นผักผ่อน จัดที่นั่งไว้ใต้ต้นไม้ที่ร่มเงา อาจใช้กิจกรรมกลุ่มย่อย ๆ หรือกิจกรรมที่ต้องการความสงบ หรืออาจจัดเป็นลานนิทรรศการให้ความรู้แก่เด็กและผู้ปกครอง หากแบ่งลักษณะกิจกรรมของเด็กที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภายนอกอาคาร สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะคือ กิจกรรที่ใช้พลังงานทางร่างกายของเด็กอย่างอิสระ และกิจกรรมที่ต้องการความเงียบ ๆ

การจัดแปลงปลูกต้นไม้ สำหรับเด็กในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีประโยชน์ต่อเด็กมาก เด็กปฐมวัยชอบทำกิจกรรมในสวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการขุดดิน ปลูกต้นไม้ รดน้ำต้นไม้ เด็กมีความสุขกับการเฝ้าคอยดูความเจริญเติบโตของต้นไม้ที่เด็กได้ปลูกเอง ถ้าสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีพื้นที่พอเพียง ควรแบ่งพื้นที่บางส่วนไว้ให้เด็กได้ทำสวน

สรุป

จากข้างต้นที่กล่าวการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนนั้นควรมีความยืดหยุ่นในการจัด โดยการจัดเป็นมุมหรือเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กได้ค้นหาศึกษา และได้ประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สำคัญต่อเด็กที่จะช่วยในการเสริมสร้างพัฒนาการเรียนรู้ให้กับเด็ก สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ต้องมีพื้นที่ที่กว้างขว้างเหมาะสำหรับในการจัดทำกิจกรรมของเด็กและมีพื้นที่ให้เด็กได้วิ่งเล่นได้ออกกำลังกายอย่างเต็มที่ การจัดพื้นที่ทั้งสองส่วน ต้องมีพื้นที่ให้สนองประโยชน์ใช้สอยตามวัตถุประสงค์และต้องคำนึงถึงเด็กเป็นสำคัญ พื้นที่ในแต่ส่วนต้องคำนึงถึงความสะอาดและสุขลักษณะที่ดี การจัดสภาพแวดล้อมพื้นที่ส่วนนี้จึงมีผลต่อการส่งเสริมกับการเรียนรู้และขยายประสบการณ์ชีวิตให้แก่เด็กปฐมวัยและความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ของเด็กด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมายต่อเด็ก ให้เด็กทำงานที่สามารถประสบความสำเร็จ และเพิ่มความท้าทายในความสามารถและพัฒนาการขั้นถัดไป

แหล่งอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

บุญเยี่ยม จิตรดอน และ ราศี ทองสวัสดิ์. (2532). *การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์.* กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

เบญจา แสงมลิ. (2545). *การพัฒนาเด็กปฐมวัย.* กรุงเทพฯ: เมธีทิปส์.

เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาปฐมวัย.* กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). *พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ศิรประภา พฤทธิกุล. (2556). *เอกสารการสอนชุดวิชาการเล่น ของเล่น และเครื่องเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย หน่วยที่ 9-15.* นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เอื้อพร สัมมาทิพย์. (2551). *แนวการจัดกิจกรรมและสื่อการสอนเพื่อพัฒนาทักษะกลไลกล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กปฐมวัย. ในปฐมวัยศึกษา : กิจกรรม และสื่อการสอนเพื่อพัฒนาทักษะพัฒนาการและการเรียนรู้.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย